

En sidenfabrik på Söder

Ingrid Frankow och Annette Åström

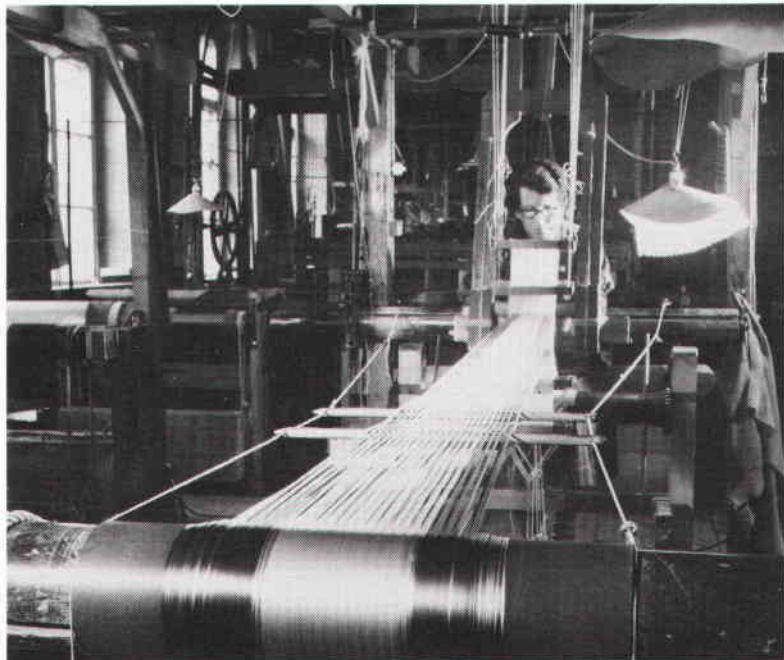
Klockan är snart åtta när Signe sätter sig vid vävstolen. Solstrålarna letar sig in genom rummets många och stora fönster, utanför blommar syrenerna. Vävsalen ligger en trappa upp i den gamla byggnaden på Repslagargatan 15. Det mesta ser ut som det gjorde när väveriet var nytt på 1860-talet.

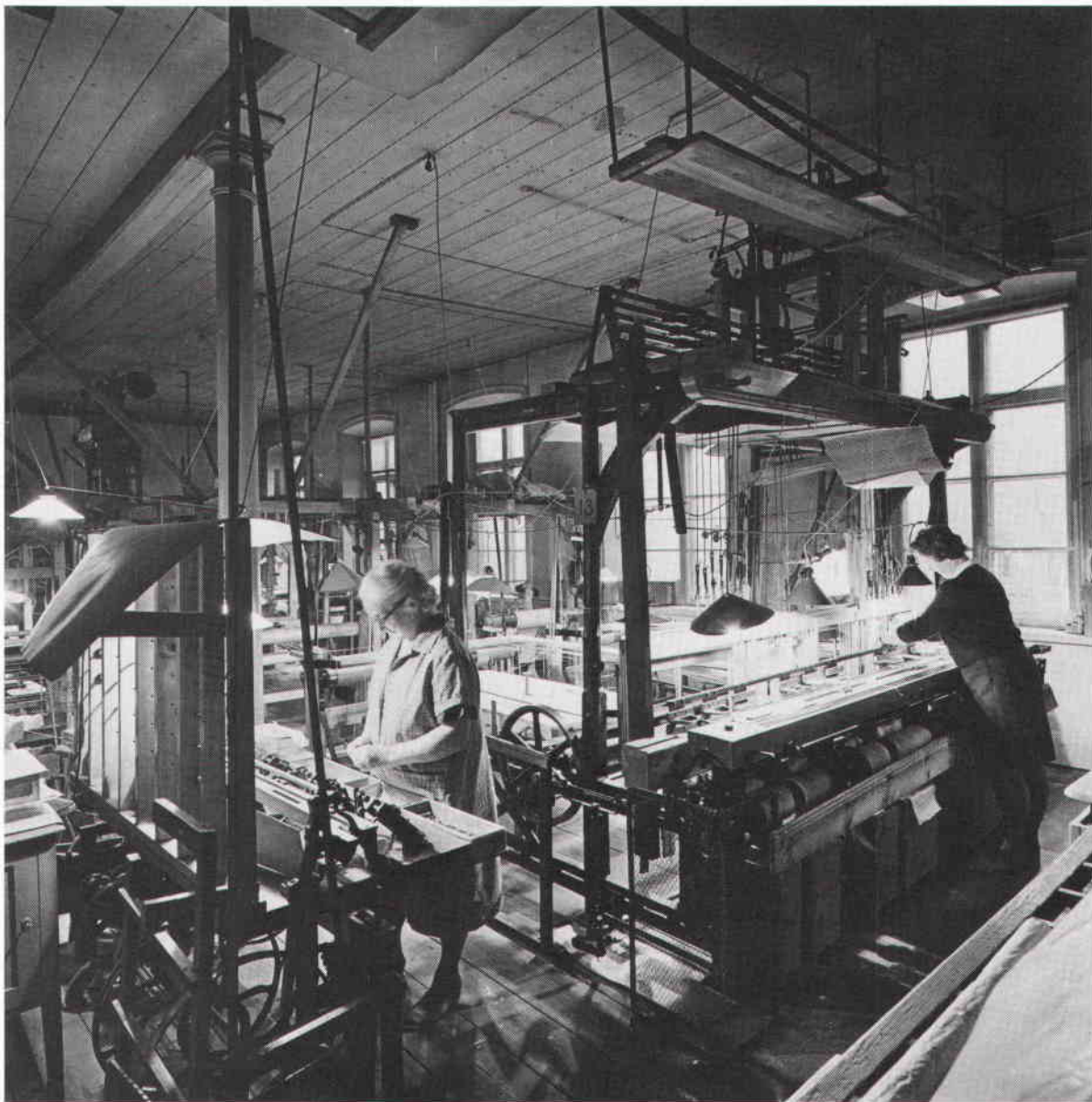
Lunchmaten har Signe redan ställt in i det gröna matskåpet i lunchrummet på bottenvåningen. Alla anställda har ett eget skåp.

För tre år sedan, 1955, fick Signe Karlsson anställning på Almgrens sidenfabrik, då som nysterska. Småningom fick hon pröva på både att vinda och att varpa. Nu väver hon band, mest sådana med guldränder i, sk guldband. Hon väver på en gammal handvävstol av en typ avsedd för sidenvävning. Den och några till finns kvar ända sedan väveriets start. Att väva guldband är ett tungt och tålmodsprövande arbete. Det är ingen annan som vill göra guldband, så Brattberg, chefen för väveriet, ber henne ofta stanna kvar och väva på övertid. När det är bråttom med någon beställning ringer han och ber henne komma och arbeta under helgen.

*Övre bilden: Ester Carlbom väver band. Vävsalen
1 trappa upp. Foto Lennart af Petersens 1943. SSM.*

*Undre bilden: Kontoret. Foto Ingvar Lundkvist 1982.
SSM.*

Till höger står Inga Hagström vid maskinvävstolen. I den kunde man väva sex band samtidigt. Till vänster gör Lisa Hagström spolar åt väverskorna. Foto Lennart af Petersens 1971. SSM.

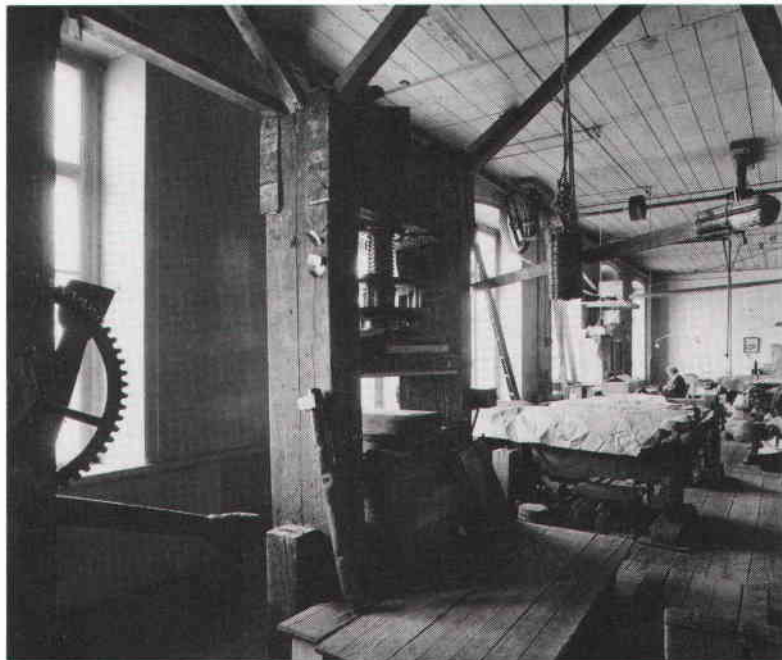
För att inte få sår på fingrarna av den tunga slagbommen har Signe gjort "tussar" av lammskinn, som hon sätter på lång- och ringfingrarna.

Till för ca 15 år sedan tillverkades här bredare tyger. Då använde man jacquardmaskinerna i vilka långa kortkedjor skulle matas fram. Sedan Signe började arbeta här har hon inte sett att någon jacquard har använts. Nu tillverkas endast band. I de fem handvävstolarna vävs ordensband och band till olika föreningar. I maskinvävstolen vävs ordensband, men även smalare band för garneringar och annat. De flesta kunder vill ha sina band handvävda, de tror inte att maskinvävda håller lika hög kvalitet.

Nu har alla arbetskamrater kommit. Slagbommarna slår. När maskinvävstolen, som drivs med remmar, sätts igång fylls vävsalen av ett öronbedövande slammer.

Claesson, verkmästaren, är på sitt kontor där han plockar fram och väger upp garn. Ofta arbetar han i beredningsrummet med att moarera banden. De dras över metallmallar, viks och läggs i press så att de får ett "vattrat" mönster. Vid några tillfällen har Signe fått hjälpa till, men för det mesta är det Ulla som hjälper Claesson med moareringen. Ulla har arbetat på väveriet i många år och är den som kan allt och hjälper till överallt. Det är hon som brukar sätta in nyanställda i arbetet. Ibland sitter hon i beredningsrummet vid "kambänken" och "slår solv". Solv är de ögon som varptrådarna ska löpa igenom. Alla solv måste vara exakt likadana för att väven ska bli jämn. Ulla är van och knyter snabbt.

I beredningsrummet står också den stora tunga

Övre bilden: Pressen i beredningsrummet 1 trappa upp. I bakgrunden sitter Ulla Engelin och "slår solv". Foto Göran Fredriksson 1972. SSM.

Undre bilden: Karin Bjurström varpar. Foto Lennart af Petersens 1943. SSM.

pressen, som används vid moareringen. Den flyttades hit för ca 30 år sedan då sidenfabrikssocieteten lade ner sitt beredningsverk på Tavastgatan. Samtidigt övertogs flera andra stora maskiner för beredning av sidentyger, men de används inte längre.

Signe är klar med det 60 meter långa bandet. Det har tagit sju arbetsdagar att väva. Hon rullar upp bandet, putsar och noppar det; sedan går hon in på kontoret till Claesson och lämnar det. Ofta berömmar Claesson henne för att hon väver så jämnt.

Längst bak på den drygt tre meter långa vävstolen har Claesson redan hängt upp en bom med varp till ett nytt band. Det är ljusblått med guldränder. Ulla har varpat, det gör hon på den stora varpan på bottenvåningen. Sedan är det Claesson som drar på varpen.

Signe börjar genast det tidskrävande arbetet med att dreja ihop den nya varpen med den gamla. Hon hade tur, Claesson har givit henne ett band med exakt lika många varptrådar som det gamla hade. När hon drejar doppar hon fingertopparna i ett lim som hon gjort i ordning av limkristaller och vatten. Hon tar en tråd från den gamla varpen och en från den nya och snor ihop de båda trådarna på ett speciellt sätt.

Klockan halv tolv är det rast. Signe, Karin, Berit och Maj hämtar sina lunchpaket, går ut på gården och sätter sig i gräset vid fontänen. När vårsolen värmer så skönt på den vackra gården kan de inte låta bli att äta lunchen utomhus.

Den halvtimmeslånga pausen är redan slut. Bäst att gå in och fortsätta med arbetet även om det hade varit skönt att få vila en stund till. Det är tungt och arbetsamt att sitta och väva hela dagen. Trots det trivs alla bra med sina arbeten och det är trevlig stämning bland väverskorna. Lönen är låg, Signe tjänar 2:53 per timme. Hon skulle kunna tjäna lite mer om hon arbetade på ackord, som de flesta andra på fabriken gör, men det vill hon inte.

När Signe har drejat sin varp går hon och hämtar

en spolbräda fylld med inslagsgarn och sedan sätter hon igång att väva igen.

Under den korta kaffepausen på eftermiddagen samlas alla i lunchrummet på bottenvåningen. Att dricka kaffet vid vävstolen går inte an. Det är lätt att spilla så att det dyrbara silkegarnet blir fläckigt. Var och en tar fram sin egen kopp ur matskåpet. Idag finns dragningslistan för penninglotten de köpt, så Maj och Ulla tittar igenom listan. Tyvärr blev det ingen vinst den här gången heller – men nästa kanske.

Efter kafferasten sätter sig Signe vid vävstolen igen. Det nya bandet är roligt att väva. När arbetsdagen är slut klockan halv fem har hon redan hunnit fem meter. Signe plockar i ordning och städar runt vävstolen.

Så här kunde en arbetsdag på Almgrens sidenfabrik i Stockholm förflyta under dess sista decennier. Fabriken var slutpunkten på den svenska sidenvävningens historia, som hade inletts i liten skala redan under 1600-talet.

Svensk sidentillverkning på 1700-talet

Sidentyger blev en begärlig modevara i Sverige under 1700-talets första hälft. Den inhemska produktionen var obetydlig och mönstrade tyger importerades från Frankrike och Italien. Men enligt tidens anda skulle man tillverka mesta möjliga inom landets gränser. Svenska sidenfabriker anlades, de flesta i huvudstaden där kundkretsen var störst.

Vid mitten av 1700-talet blomstrade verksamheten. Då fanns det ett 30-tal sidenväverier i Stockholm. Mönstren till tygerna ritades av de skickligaste mönstertecknarna, av vilka den mest kände var Jean Eric Rehn. Man tillverkade bl a inredningstyger med stora mönster som krävde mycket arbetskraft. Vävaren behövde minst en medhjälpare, ibland flera, som drog upp rätt mönstertrådar för varje inslag.

Det var en dyrbar tillverkning. Även om arbetskraften var billig så var råmaterialet kostbart. Trots idoga, och delvis lyckade, försök med inhemsk silkeframställning importerades det mesta silket.

Fabrikerna hade ofta en varierad produktion och framställde också enklare varor, släta tyger och band. En produkt som blev populär mot slutet av 1700-talet var sidenschaletten.

Antalet sidenfabriker kunde variera ganska kraftigt, nästan år från år, beroende på konjunkturerna och inte minst på hur stort det statliga stödet var.

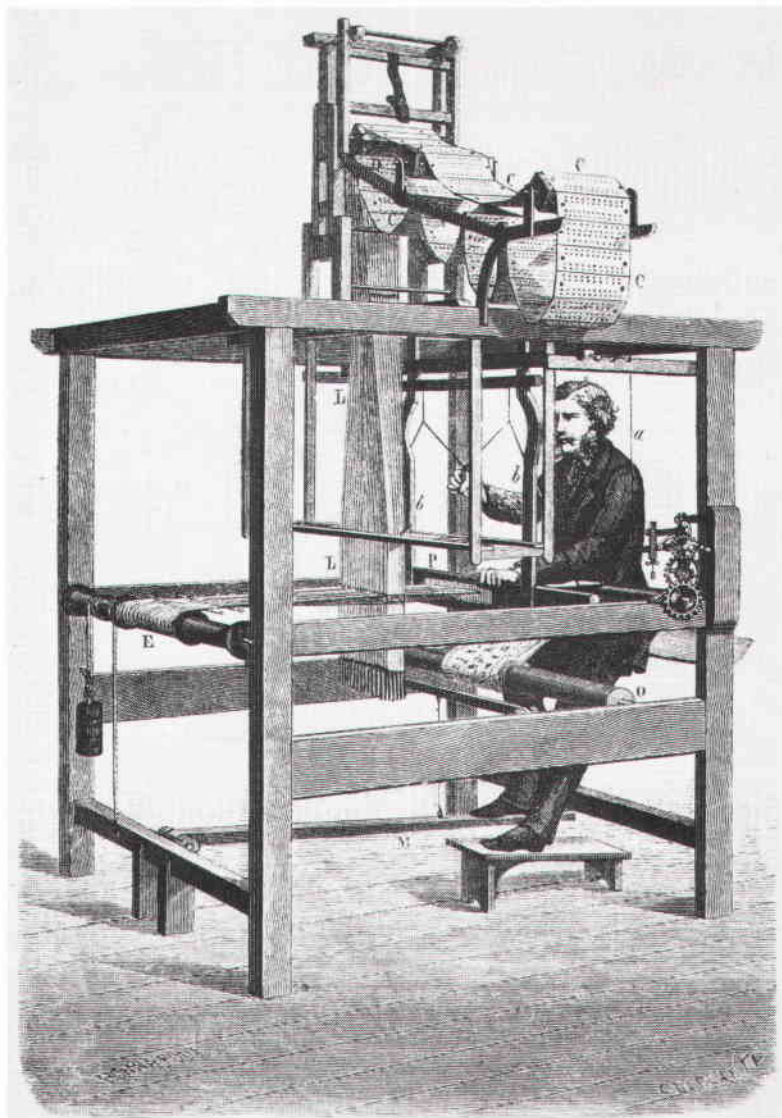
Mazèr & Co

På 1820-talet fanns det en stor stockholmsk sidenfirma, Mazèr & Co, som förutom sidentillverkning också sysslade med import av varor från Frankrike. Här anställdes 1822 den 16-åriga Knut August Almgren som biträde. Han reste runt till marknader i olika delar av Sverige och sålde firmans varor med stor framgång.

På grund av sin affärsbegåvning, men också för att sköta om sina dåliga lungor, blev Almgren 1828 skickad till södra Frankrike för att köpa upp varor åt Mazèr & Co. Tydligt bedrev han även industrispionage, bl a i Lyon, en viktig ort i sidensammanhang. I brev hem berättar han att han låtsas vara fransman från Strasbourg, för att kunna komma in i fabriker och studera tillverkningen.

Förmodligen var det en speciell detalj som Almgren var ålagd att studera, nämligen jacquardmekanismen. Detta var en fransk uppfinning som nu började användas i större omfattning. Med den kunde man spara mycket tid vid vävning av mönstrade tyger. I stället för att plocka trådarna för hand eller ha en medhjälpare som drog upp dem, användes en kedja med hålkort av papp där mönstertrådarna motsvarades av hål – ett kort för varje inslag i rapporten. Kedjan matades fram med endast en trampa.

Det var dock ett tidsödande arbete att framställa

Jacquardvävstol. Ur Uppfinningarnas bok, 1875.

en lång hålkortskedja. Tekniken fick därför störst betydelse om man skulle väva mycket av samma mönster eller väva om det efter en tid. Den underlättade också framställningen av detaljerade mönster

eftersom det var enkelt att plocka upp enstaka trådar.

Vid återresan till Sverige smugglade Almgren med sig ett antal jacquardmekanismer.

K A Almgrens sidenfabrik

När Knut August Almgren 1833 startade en egen sidenfabrik hade han alltså både tillgång till och gedigen kunskap om det modernaste hjälpmålet inom vävtekniken. Detta plus hans sinne för affärsverksamhet gjorde att det gick framåt för hans firma, trots att den startades under en period när flera andra sidenfabrikanter tvingades slå igen.

Redan ett år efter starten redovisade Almgrens sidenfabrik 19 vävstolar och 31 anställda. Efter en första tid på Svartensgatan, vid Mosebacke torg, flyttades verksamheten till förhyrda lokaler på Götgatan. Inte förrän år 1846 köpte Almgren denna del av kvarteret Västergötland, som ligger mellan Götgatan 32 och Repslagargatan 15 (nuvarande numrering).

Fram till 1850-talet ökade antalet vävstolar och anställda i fabriken stadigt. År 1850 redovisades 73 vävstolar och 117 anställda. Då var Almgrens fabrik den tredje i storlek. År 1848 fanns det sammanlagt 15 sidenfabriker i landet, alla i Stockholm.

Efter 1850-talets mitt var det en svacka för den svenska sidentillverkningen. Det blev åter en period med många fabriksnedläggelser. K A Almgren samt Casparsson & Schmidt var de enda sidenfabriker som återstod 1869.

Redan 1862 hade emellertid Almgrens kommit upp ur svackan och behövde dessutom utrymme för fler vävstolar. Det fanns fortfarande plats på den egna tomten och längs Repslagargatan uppfördes en modern fabriksbyggnad av tegel i tre våningar samt källarvåning och vind. Den hade träbjälklag och stödjande gjutjärnskolonner. På varje våningsplan fanns en stor fabrikssal samt några mindre rum.

Verkmästare Erik Holmberg förbereder bomning av en varp. Foto Lennart af Petersens 1943. SSM.

Fönstren var många och stora. Det var i den byggnaden som verksamheten bedrevs ända fram till nedläggningen 1974.

1870-talet blev firmans mest framgångsrika tid. Då hade man nästan 200 vävstolar igång och ca 240 anställda. Utrymmet på Götgatstomten räckte inte längre till och Almgrens sidenfabrik fick under en tid två filialer. En låg på Ragvaldsgatan 16 där Almgren lät uppföra en ny fabriksbyggnad och den andra i grannfastigheten mot S:t Paulsgatan. Där hade tidigare den Meyersonska sidenfabriken funnits.

Knut August Almgren var inte bara framgångsrik sidenfabrikör. Han erhöll poster med stort inflytande både inom politiken och Stockholms näringsliv. Bl a var han riksdagsman för borgarståndet 1844–58 och ledamot av stadsfullmäktige 1862–78. Almgren var med om att grunda Stockholms köpmannaförening 1858 och han blev dess första ordförande, en post som han innehade under 25 år.

Fabriksbyggnaden vid Repslagargatan 15. Foto Ingrid Wilken 1988. SSM.

År 1884 dog K A Almgren och en av sönerna, Oscar, övertog ledningen för sidenfabriken. Oscar hade arbetat i firman sedan 1858 och bl a gjort studieresor till Italien och Schweiz. Under hans tid minskade verksamhetens omfattning gradvis, trots att man 1904 tog över verksamheten från den sista kvarvarande konkurrenten.

När Oscar Almgren dog 1910 fanns det ingen inom familjen som kunde ta över och firman ombildades till aktiebolag. Familjen Almgren stod dock kvar som ägare till fastigheten och inventarierna.

Anställda

Det var inte bara ledningen av firman som gick i arv. Också verkmästartjänsten stannade inom en familj mycket länge. Den förste verkmästaren, Lars Holmberg, var med från början och stannade till sin död 1890. Då tog hans son Erik vid. Denne började i firman som mycket ung och skickades på utbildning

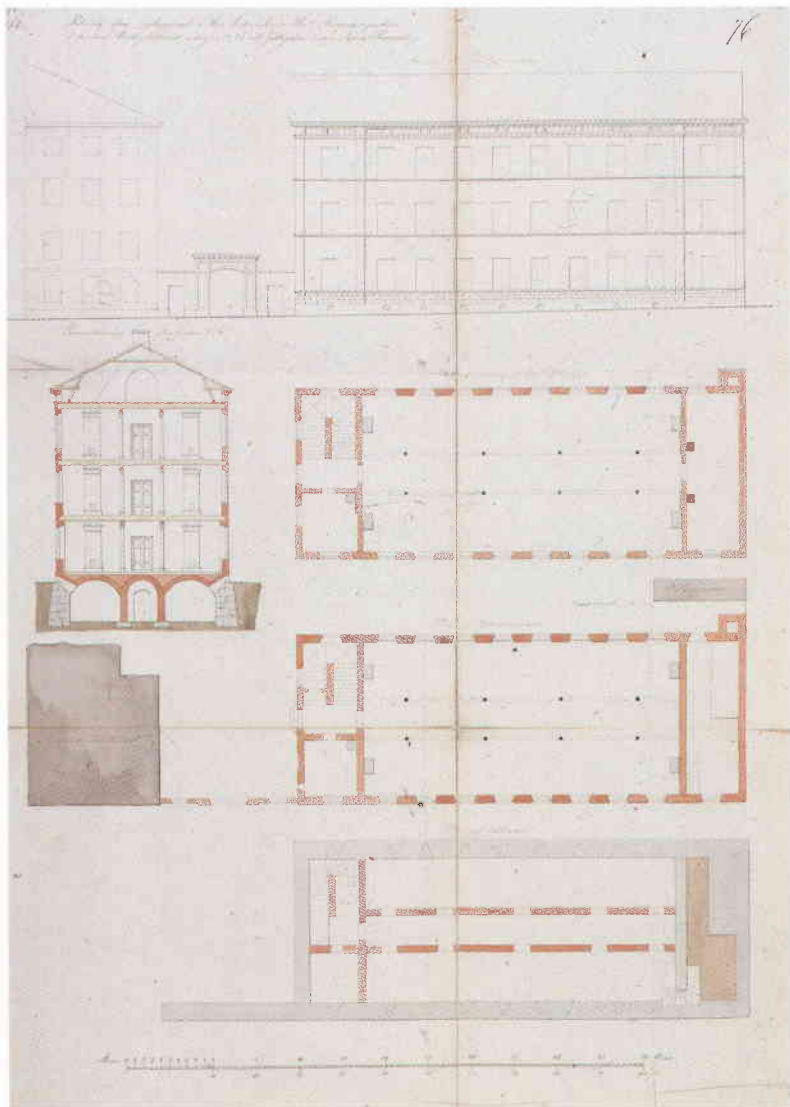
till textilstaden Krefeld i Tyskland. Erik Holmberg fortsatte som verkmästare tills han var över 80 år och slutade hos Almgrens först 1952.

I stort sett alla som arbetade i sidenfabriken var kvinnor. Förutom väverskor var det olika personer som förberedde garnet för vävningen: nysterskor, spolerskor och varperskor. Det viktigaste momentet, den sk bomningen där varpen lindades upp på varpbommen, utfördes emellertid alltid av verkmästaren.

Bland den kvinnliga arbetskraften finns det flera exempel på personer som arbetade på Almgrens i många decennier. Som andra textilarbeten var det dåligt betalt, men det ansågs lite finare att arbeta med silke än med andra textilmaterial.

Produkter

Inriktningen på produktionen förändrades självfallet en hel del under årens lopp. Längre hade man en tillverknings som omfattade såväl praktfulla mönst-

Ritning över nybyggnaden vid Repslagargatan 15. Stockholms stadsarkiv.

rade inredningstyger som enkla släta vävnader. Kundkretsen sträckte sig från kungahuset till landsbygdens tjänstefolk.

Redan från början tillverkades sidenschaletter, den produkt som kanske är den som de flesta i dag känner till från Almgrens sidenfabrik. De var populära bland kvinnorna på landsbygden och såldes på marknader landet runt och även i grannländerna. Schaletternas utseende kunde variera. Det fanns både svarta och färggranna och de flesta var blommönstrade antingen i en bård längs kanterna eller över hela ytan. Almgrens hade hundratals olika blommönster att växla emellan. Ända fram till 1900-talets början var schaletterna en stor produkt, men sedan konkurrerades de snabbt ut av modet att bära hatt som spreds till landsbygden.

Den första tiden var klänningssiden i olika kvaliteter en viktig vara. Det var dyrbara tyger vilkas utseende skiftade med modet. Almgrens klänningssiden var efter allt att döma uppskattat i de förnämsta kretsarna. Fabriken fick uppdraget att väva tyget till drottning Josefinas kröningsdräkt 1844.

En annan exklusiv produkt var inredningstyger som användes både till att klä möbler och väggar med. Man vävde såväl kopior av äldre sidentyger som nyritade mönster. Fortfarande kan man beskåda tyger vävda hos Almgrens på tex Rosendals slott och Svindersviks gård. Inredningstyger hade aldrig en stor plats i produktionen, men beställdes ganska regelbundet av kunder när en äldre möbel skulle kläs om eller vid renovering av rumsinredningar.

Andra produkter som hade större eller mindre betydelse i Almgrens tillverkning under olika perioder var sidentyger avsedda för förkläden, västar, parasoller och paraplyer samt för kravatter och slip-sar. Tyger för kyrkliga ändamål vävdes också.

1900-talet

Under 1900-talets lopp blev det allt svårare att väva sidentyger med någon förtjänst. Efterfrågan på vissa varor minskade på grund av modets förändring. Till

andra tyger blev det omöjligt att skaffa ett tillräckligt bra råmaterial till rimliga priser. Verksamheten minskade successivt tills man i slutet av 1940-talet endast vävde band.

Banden hade funnits med i produktionen nästan från början och man vävde många olika sorters band under årens lopp. Under de sista decennierna av fabriken verksamhet vävdes i stort sett endast ripsband för olika ordenssällskap och föreningar. Ändå varierade bandens bredder, randningar och färgnyanser så mycket att det finns många hundra olika beskrivningar av hur de olika banden skulle se ut. Inte ens till banden var det möjligt att använda natursilke den sista tiden utan man vävde med konstsilke.

En unik industribyggnad

Under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet utförde Stockholms stadsmuseum i samarbete med fastighetskontoret och stadsbyggnadskontoret en inventering av äldre industribyggnader i Stockholm. Vid detta arbete dokumenterades bl a den fabriksbyggnad vid Repslagargatan 15, uppförd 1862, där Almgrens sidenfabrik fanns fram till nedläggningen 1974. På våningen 1 trappa upp står stora delar av fabriksutrustningen kvar på sina platser.

Stadsmuseet hade naturligtvis redan tidigare kännedom om att byggnaden fanns och att utrustning var bevarad. Men det var först resultatet av hela industriinventeringen som visade hur unikt det var att en industribyggnad av denna höga ålder fanns kvar praktiskt taget oförändrad och med utrustning från den ursprungliga verksamheten. I inventeringsrapporten, "Värdefulla industrimiljöer i Stockholm" publicerad 1984, betonas anläggningens stora generella industrihistoriska värde. Om man dessutom ser till verksamhetens art existerar det ingen motsvarighet närmare än i Lyon i Frankrike. I Almgrens sidenfabrik finns fortfarande en industrimiljö med

gedigen 1800-talsatmosfär och med möjlighet att visa hur arbetet gick till vid mitten av förra århundradet.

Allt detta finns kvar tack vare att familjen Almgren, som fortfarande äger fabriksbyggnaden, beslöt att försöka bevara den när verksamheten upphörde. Delar av huset har varit utthyrd men relativt små ingrepp har gjorts.

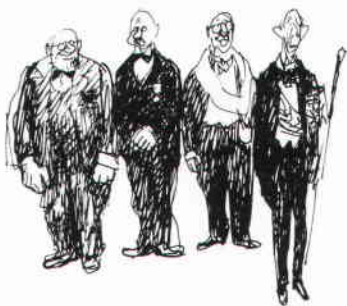
I industriinventeringsrapporten rekommenderades att en inventering och dokumentation av den bevarade utrustningen snarast borde göras. Stadsmuseet och familjen Almgren sökte därför gemensamt pengar ur B A Danelii donationsfond. Medel erhöles och arbetet utfördes under en 10-månadersperiod 1985–86 av författarna. All utrustning och övriga inventarier mättes upp och beskrevs. En grundlig genomfotografering gjordes av fotograf Ingrid Wilken. Under arbetet fick vi också kontakt med personer som hade arbetat på sidenfabriken och intervjuade dem. Den inledande berättelsen bygger på material från vår inventering och intervjuerna.

För den som är intresserad av en utförligare historik om Almgrens sidenfabrik finns uppsatser att läsa i STF:s årsbok 1988 av Gerd Almgren och i Sankt Eriks årsbok 1943 av Marita Lindgren-Fridell. På Stadsmuseet finns dessutom en film inspelad 1943, som är tillgänglig på video i museets faktarum.

Höger sida: Teckning av Birger Lundquist ur Dagens Nyheter 1 november 1946 med text av Alf Henrikson. SSM.

Ställ upp, kommandörer, i ordnar och frack
och framför till verkmästar Holmberg ert tack!
Det är han som gör banden åt sällskapens bröder
där han sysslar med vävnad av siden på Söder.
Och i motsats till eder som lockas lätt
vill han icke i tidningen ha sitt porträtt.
Att äran är tom har han insett med tiden,
men är glad åt sin kunskap i vävning av siden.
— Här, säger han, pekande med sin hand,
ser vi Tempelriddarnas ordensband.
Patriotiska sällskapetets skönjer vi även,
och åt W6 förfärdigas denna väven.

Om tråden går av, vilket sker då och då,
får man skynda sig fram och slå knut därpå,
men vi alla som verkar på denna bana
är gamla och vana, gamla och vana.
Förr hade vi här ett jacquardväveri
som vi vävde förbluffande mönster i,
men sådana väverskor finns inte mera
som kan vad vi fordomdags kunde pretera.
Blott ordensband väver vi här i år,
vilket är en artikel som alltjämt går. —
Och verkmästar Holmberg, som älskar sin nästa,
går änåo att verka för riddarnas bästa.

SIDENVÄVERIVERK MÄSTARN
VILLE INTE STA MODELL —
OCH GICK

MEN
AUGUST JANSON
SATT ALLDELES STILLA OCH SPOLADE.

8-12 METER ORDENS BAND OM DAGEN
VÄVER DESSA FLINKA DAMER

DET RÄCKER TILL MÅNGA BRÖST

LINDQUIST TEKNISKE
HENRIKSSON SKREV

Kontoret 1 trappa upp. Foto Ingrid Wilken 1986. SSM.

*Varpslut och spolar till schalett, sk daldduk.
Foto Ingrid Wilken 1986. SSM.*

*Prover ur pärm på kontoret.
Längst till höger ett sidentyg
som vävts till Svindersviks
gård. Foto Jahn Mörrby
1986. SSM.*

*Beredningsrummet 1 trappa
upp. Foto Ingrid Wilken
1986. SSM.*